

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. Fakss: 67830770. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneses

Jaurītes Briedes

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-20-01

“Par likuma “Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam” 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai”

1. Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-20-01 “Par likuma “Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam” 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai” (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt likuma “Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam” 2. pantu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajai daļai un attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra.

2. Piekrītu Spriedumā norādītajam, ka Pieteikuma iesniedzēja bija tiesīga iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā, lai aizstāvētu savas kā deputāta no Satversmes 101. panta izrietošās tiesības. Proti, kā norādīts Spriedumā, ja persona ir ievēlēta Saeimā, tad Satversmes 101. panta pirmā daļa attiecināma arī uz tiesībām pildīt deputāta amatu bez tādas iejaukšanās šā amata funkciju izpildē, kas būtu pretēja vispārējiem tiesību principiem un Satversmē noteiktajām tiesībām

(sal. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 10. punkts).

Taču nepiekrītu tam, ka no Satversmes 101. panta izrietošās deputāta tiesības pildīt amatu būtu uzskatāmas par deputāta pamattiesībām Satversmes 8. nodaļas "Cilvēka pamattiesības" izpratnē. Proti, deputāta tiesības izriet no viņa publiskās amatpersonas statusa un attiecas tikai uz deputātiem, tādējādi tām ir no klasiskajām pamattiesībām atšķirīgs mērķis. Deputātam kā tautas priekšstāvim ir ne vien no Satversmes 101. panta izrietošās tiesības, bet arī pienākumi un atbildība par savu rīcību visas tautas priekšā. No tā secīgi uzskatu, ka šo deputāta tiesību ierobežojumam nav jāizvirza tikpat stingras prasības kā Satversmes 8. nodaļā garantēto pamattiesību ierobežojumam.

3. Atbilstoši Saeimas vēlēšanu likumam Latvijā pastāv politisko partiju (apvienību) kandidātu saraksta vēlēšanu sistēma, nevis mažoritārā sistēma, kurā tiek balsots par individuāliem kandidātiem. Kā norādīts doktrīnā, svarīgi ņemt vērā, ka vēlēšanās pilsoņu kopums leģitimē rīkoties ar valsts varu visu parlamentu kopumā, proti, visi parlamenta deputāti kā kopums pārstāv visas tautas kā kopuma gribu, nevis katrs deputāts savu atsevišķu vēlēšanu gribu (*Pleps J. Ievads Latvijas Republikas Satversmes II nodaļas komentāriem. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 22. lpp.*). Tauta proporcionālajās vēlēšanās nebalso par atsevišķiem indivīdiem, bet gan par noteiktu ideoloģiju un politisko partiju, kas šo kandidātu ir izvirzījusi un kuras pasaules uzskatu tas pārstāv (*Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 405. lpp.*). Saeimas locekļi ir tautas priekšstāvji, nevis kādas atsevišķas tautas grupas vai kādas politiskas organizācijas priekšstāvji. Tas ir viens no reprezentatīvās demokrātijas pamatprincipiem. (*Kuzņecovs A. 5. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 74. lpp.*).

Ņemot vērā minēto, uzskatu, ka deputāta tiesību ierobežojuma vērtēšanā ir jāņem vērā deputāta loma un atšķirībā no pamattiesību ierobežojuma vērtēšanas ir pieļaujams vairāk balstīties uz politiskiem apsvērumiem.

4. Uzskatu, ka viens no šādiem politiskiem apsvērumiem, kura vērtēšanai lietā bija piešķirama lielāka nozīme, ir tautas uzticība Saeimai. Uz to tiesas sēdē norādīja arī vairākas pieaicinātās personas – ārsti un medicīnas tiesību speciālisti. Piemēram, Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvis J. Perevoščikovs norādīja, ka sabiedrība seko līderiem, un, valstī uzsākot vakcināciju, politiķi ar savu piemēru parāda, ka vakcinācija ir droša, efektīva un nepieciešama sabiedrībai. Arī Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīcas pulmonologs, invazīvās pneimonoloģijas kabineta vadītājs A. Zariņš uzsvēra, ka Saeimas deputātam bija jābūt tam, kurš rāda sabiedrībai piemēru. Savukārt Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes asociētā profesore, vadošā pētniece S. Olsena vērsa uzmanību uz to, ka valsts varas pārstāvjiem ir ne tikai tiesības tikt ievēlētiem un pārstāvēt savus vēlētajus, bet arī pienākums rūpēties par sabiedrības veselību un drošību. Ja deputāts ir uzņēmis savus pienākumus, viņam jāņem vērā, ka privātie uzskati, kuri noteiktos apstākļos varētu radīt risku citiem cilvēkiem, var tikt ierobežoti. Demokrātiskā valstī valsts iestāžu darbinieku un amatpersonu solidaritātei ar pārējiem sabiedrības locekļiem grūtos apstākļos ir izšķiroša nozīme grūtību pārvarēšanā, citādi tas apdraud sabiedrību.

Pētījumos par sociālo ietekmi uz cilvēku domāšanu ir atzīts, ka cilvēki, pieskaitot sevi kādai grupai, pieņem šīs grupas attieksmi un uzskatus. Grupas identitāte var tieši ietekmēt un pārlicināt personu, ka nostāja ir pamatota. Citu, sev līdzīgo cilvēku piekrišana vairo subjektīvo pārlicību par to, ka kopīgā attieksme atspoguļo ārējo realitāti un jautājuma objektīvo patiesību (*Wood W. Attitude Change: Persuasion and Social Influence. Annual Review of Psychology, 2000, pp. 557–558*). Tieši līderi rada kopīgas sociālās identitātes sajūtu starp sekotājiem. Daudzi pētījumi liecina, ka cilvēki dod priekšroku līderiem, kuri veicina sajūtu, ka “mēs visi esam kopā”. Bez šāda līdera pastāv risks, ka cilvēki izvairīsies no pilsoniskas rīcības un tā vietā pieņems filozofiju “katrs pats par sevi”. Darbības, kas liek domāt, ka līderis nav gatavs dalīt saviem sekotājiem uzlikto slogu, var kaitēt viņa spējai ietekmēt sekotāju uzvedību (*Van Bavel J., Willer R. and others. Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. Nature human behavior, 2020, p. 466*).

Nenoliedzami, Covid-19 krīzes pārvarēšanā tieši sabiedrības vienotībai un solidaritātei bija ļoti liela nozīme. Līdz ar to svarīga bija arī tāda līderu rīcība, kas

ar savu piemēru veicināja tādu sabiedrības uzvedību, kas vērsta uz ārkārtējās situācijas pārvarēšanu, nevis ir tai pretēja. Tādējādi uzskatu, ka Saeimas deputātu izrādītā priekšzīme un to seku uzņemšanās, kuras tie paredzēja arī citiem sabiedrības locekļiem, bija ļoti būtiska. Varu piekrist Saeimas Prezidijam sniegtajam lietpratēja atzinumam, ka “demokrātiskā tiesiskā valstī sagaidāms, ka valsts konstitucionālo orgānu amatpersonas un Saeimas deputāti kā tautas priekšstāvji rādīs priekšzīmi un paraugu apdraudējuma pārvarēšanā un spēkā esošo likumisko prasību ievērošanā” (*Pleps J. Rīkojumā paredzētie ierobežojumi vispārēji attiecas uz visu valsts konstitucionālo orgānu amatpersonām. Jurista Vārds, 02.11.2021., Nr. 44(1206)*).

Covid-19 krīzes pārvarēšanai tika noteiktas dažādas epidemioloģiskās drošības prasības gan attiecībā uz visu sabiedrību kopumā, gan atsevišķām sabiedrības grupām. Valsts prezidenta 2020. gada 3. marta paziņojuma Nr. 8 “Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā” 9. punktā turklāt noteikts ikviena iedzīvotāja pienākums pildīt visus noteikumus, kas tiek izdoti sakarā ar ārkārtējo situāciju. Ja šāds pienākums ir noteikts ikvienam iedzīvotājam, ir saprātīgi sagaidāms, ka šos noteikumus pildīs arī valsts amatpersonas, tostarp deputāti.

Līdz ar to, manuprāt, deputāta tiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis bija arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība, jo bez uzticēšanās Saeimai to ir neiespējami pilnvērtīgi īstenot. Šā leģitīmā mērķa noraidīšana Spriedumā bija pārsteidzīga, jo ietekmēja samērīguma izvērtēšanu un liedza ņemt vērā būtiskus likumdevēja apsvērumus.

5. Latvija kā demokrātiska tiesiska valsts un tās tiesiskā sistēma balstās uz iedzīvotāju uzticēšanos (uzticību) valstij un tiesībām. Saeimas kā likumdevēja uzdevums ir vairot un stiprināt šo uzticību valstij un tiesībām (*sk. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas 2017. gada 2. novembra atsevišķo domu lietā Nr. 2016-14-01 5. un 6. punktu*). Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam jāievēro tiesiskuma princips un paša pieņemtie likumi un lēmumi (*sal. Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra sprieduma lietā Nr.03-05(99) secinājumu daļas 1. punkts*). Saeimas deputātu privileģēšana un atsevišķu izņēmumu paredzēšana tiem ir nepamatots izņēmums no vienlīdzības un solidaritātes principa, kas

neveicina uzticēšanos ne Saeimai un deputātiem, ne līdz ar to valstij kopumā un tiesībām. Jo būtiskākus personas pamattiesību ierobežojumus likumdevējs paredz un prasa no sabiedrības, jo principiālāka prasība ir tam pašam pakļauties šiem ierobežojumiem un paciest vienlīdzīgi un solidāri kopā ar citiem attiecīgos apgrūtinājumus. Vēlos uzsvērt, ka nevienai citai valsts amatpersonu grupai netika piešķirtas un atzītas šādas privilēģijas. Demokrātiskā tiesiskā valstī vajadzētu izvairīties no Džordža Orvela aprakstītā principa “Visi dzīvnieki ir vienlīdzīgi, bet daži dzīvnieki ir vienlīdzīgāki par citiem” īstenošanas tiesiskajā un sociālajā realitātē (*sk.: Orvels Dž. Dzīvnieku ferma. Avots, 1988, Nr. 6, 80. lpp.*). Spriedumā šim aspektam vajadzēja pievērst lielāku vērību, lai neradītu lieku netaisnīguma sajūtu un pārliecību, ka solidaritāte kopējā labuma interesēs ar pārējo sabiedrību un savu tiesību ierobežošana neattiecas uz Saeimas deputātiem.

6. Spriedumā būtiska nozīme piešķirta Saeimas funkcionēšanai. Proti, Satversmes tiesa atzinusi, ka krīzes situācijā, pieņemot Saeimas deputāta tiesības ierobežojošas normas, var tikt apdraudēta Saeimas lemtspēja. Saeima tai piešķirto likumdevējvaru īsteno, pieņemot tās kompetencē nodotus lēmumus savās sēdēs. Satversmes 23. pantā noteikts, ka Saeimas sēdes var notikt, ja tanīs piedalās vismaz puse Saeimas locekļu. Atsevišķos gadījumos Satversmē noteiktas augstākas kvoruma prasības (*Sprieduma 17.2. punkts*). Ikvienam Saeimas deputātam ir īpaša loma Latvijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī. Arī tāds viedoklis, ko pauž tikai viens vai daži Saeimas deputāti, ir būtisks Saeimas darbā (*Sprieduma 20. punkts*).

Vienlaikus lietas materiālos ir informācija, ka līdz 2021. gada 15. novembrim sadarbspējīgu Covid-19 sertifikātu nebija ieguvuši tikai četri deputāti, savukārt vēlāk – tikai Pieteikuma iesniedzēja.

Satversmē nav nevienas normas, kura prasītu visu 100 Saeimā ievēlēto deputātu dalību Saeimas darbā, piemēram, piedalīties un balsot Saeimas sēdēs. Tieši pretēji – Satversmē ietvertās kvoruma un balsu vairākuma prasības liecina, ka tās autori pieļāvuši, ka ne vienmēr visiem 100 Saeimas deputātiem būs iespējams piedalīties Saeimas sēdē. Piemēram, vislielākais kvorums paredzēts Satversmes 68. un 76. pantā, kurā tiek prasītas vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu. Saeima ir tiesīga darboties arī nepilnā sastāvā, kad deputātu skaits to vai

citū iemeslu dēļ samazinājies (*Kuzņecovs A. 5. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 60. lpp.*). Arī Saeimas Juridiskais birojs savulaik uzsvēris, ka, iztrūkstot kādam deputātam vai tam esot aizkavētam, Saeima ir tiesīga darboties nepilnā sastāvā un šādu pagaidu stāvokli nevar nosaukt par pretlikumīgu un antikonstitucionālu (*Par Saeimas tiesībām darboties nepilnā deputātu sastāvā. Saeimas Juridiskā biroja 1993. gada 29. septembra atzinums Nr. 6/2-4-16. Grām.: Saeimas Juridiskā biroja dokumenti. 1993–2013. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 31. lpp.*). Līdz ar to uzskatu, ka izskatāmajā lietā, ņemot vērā arī lietas materiālos esošo informāciju, bija secināms, ka noteiktais ierobežojums būtiski neapdraudēja Saeimas lemtspēju.

Savukārt, ja deputātam ir svarīgi, ka viņa pārstāvētais politiskais spēks izsaka savu viedokli Saeimas sēdēs, deputāts var nolikt savu mandātu, lai tas tiktu uzticēts nākamajam viņa pārstāvētās partijas (apvienības) pārstāvim. Ņemot vērā jau iepriekš norādīto, ka Saeima tiek ievēlēta proporcionālās vēlēšanās, balsojot par politisko partiju, nevis atsevišķu indivīdu, Saeimā ievēlētais deputāts kandidātu saraksta ietvaros ir aizvietojams, proti, politiskā partija (apvienība) savas pozīcijas pārstāvēšanu un balsu skaitu Saeimas sēdē var nodrošināt ar nākamo kandidātu sarakstā. Savukārt Spriedumā nav analizēta tieši Pieteikuma iesniedzējas situācija, kas dotu pamatu uzskatīt, ka viņa Saeimas darbā būtu bijusi neaizvietojama.

Ievērojot minēto, uzskatu, ka ar apstrīdēto normu noteiktais ierobežojums bija samērīgs.

7. Tā kā Satversmes tiesa atzina, ka ierobežojuma leģitīmais mērķis bija tikai sabiedrības labklājības aizsardzība, vēlos arī norādīt, ka tādā gadījumā, iespējams, tas bija sasniedzams ar citiem, deputāta tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Saeimas kārtības ruļļa 5. panta pirmajā un trešajā daļā ir paredzēti vairāki apstākļi (grūtniecības, dzemdību, adoptētāja, bērna kopšanas atvaļinājums), kad deputāts var nolikt deputāta mandātu uz laiku un vēlāk to atjaunot.

Manuprāt, Saeima varēja noteikt līdzīgu regulējumu, proti, noteikt, ka deputāts noliek mandātu uz likuma “Par pagaidu papildu prasībām Saeimas

deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam” spēkā esības laiku vai līdz brīdim, kamēr iegūts sadarbspējīgs Covid-19 sertifikāts, un līdz tam viņa vietā deputāta pienākumus pilda sarakstā nākamais kandidāts.

Līdzīgi tas bija noteikts arī likuma “Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam” 8. un 9. pantā attiecībā uz pašvaldības domes deputātiem. Proti, ja pašvaldības domes deputāts nebija ieguvis šādu sertifikātu, deputāta pilnvaras bija jāaptur, un uz pilnvaru apturēšanas laiku viņa vietā bija jāstājas nākamajam kandidātam, kuram bija sertifikāts. Ja aizvietotais deputāts ieguva sertifikātu, viņš varēja atsākt pildīt deputāta pienākumus.

Iespējams, ka šādā veidā mazāk būtu ietekmētas Satversmes 101. pantā nostiprinātās tiesības, bet ierobežojuma mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība – varētu būt sasniegts.

Satversmes tiesas tiesnese

Jautrīte Briede

*Dokuments parakstīts ar drošu
elektronisko parakstu.*